

A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság
Médiatanácsa
1088 Budapest, Reviczky u. 5.

Budapest
Pf.: 198
1433

Tárgy: hatósági ellenőrzés
lefolytatása iránti kérelem

Tisztelt Médiatanács!

Alulírott civil szervezetek képviselői a HírTv csatorna 2014. március 14-én 21.30-kor sugárzott Célpont c. műsorában „Borsodi sötét” című riportfilmmel kapcsolatosan az alábbi kérelemmel fordulunk Önökhöz.

A sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény 14. § szakasza szerint a médiatartalom-szolgáltatónak az általa közzétett médiatartalmakban, illetve azok készítése során tiszteletben kell tartania az emberi méltóságot, továbbá tilos a megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévő személyek médiatartalomban történő, öncélú és sérelmes bemutatása.

I. A riportfilm bemutatása

A közel tízperces riportfilm Magyarország egyik kiemelkedő problémájával, az esetenként halálos áldozatokat is követelő betöréses rablásokkal foglalkozik. A riportfilm felvezető részében arra a riporteri kérdésre, hogy „Rend van itt?” Ormosbánya polgármestere, Sike Ferencné beszél a környék aggaszó állapotairól. A helyi vezető állítását a riportfilmben – ugyanerre a kérdésre - Vereckei Csaba megyei rendőrfőkapitány ellenpontozza, aki szerint a megyében rend van, és ezt statisztikai adatokkal igyekszik is igazolni.

A riportfilm látszólag azt a kérdést igyekszik körüljárni, hogy „rend” van-e a megyében, hogy igaza van-e a helyi rendőri vezetőnek, amikor azt állítja, hogy a statisztikai adatok nem támasztják alá a bűnözés növekedésével kapcsolatos véleményeket. Három helyszínt látogatnak meg: Borsodbóta, Ózd és Ormosbánya településeket. A községekben megszólaltatnak idős áldozatokat, akik egyöntetűen nyilatkoznak a sérelmükre elkövetett bűncselekményekről, valamint arról, hogy félelemben élnek.

Megítélésünk szerint eddig a pontig a valós társadalmi probléma bemutatása történik meg a riportfilmben, ami önmagában nem kifogásolható. Ugyanakkor a probléma felvezetése után, (3 perc 55 másodpercnél) a riportfilm különös fordulatot vesz. A riport készítői minden előzmény vagy magyarázat nélkül a Hétes-telepre „érnek”, ahol – a narrátor erre külön is felhívja a figyelmet - kora délután már „mulattak a helyiek”. A műsor szerkesztői a jól ismert sztereotip vizuális eszközökkel mutatják be a telepet: málló falú házakat, rendezetlen köztereket és távolról csoportban ácsorgó vagy ügyelgő gyerekeket és felnőtteket láthat a néző – a csoport tagjai több szempontból is jól azonosíthatóan romák. Az elidegenítő, az ellenségesség érzetét keltő vizuális bemutatást hasonló akusztikus effektek kísérik.

Mivel a szerkesztők semmilyen magyarázatot nem adnak arra, hogy miért a Hétes telepen zajlik a forgatás, választ a film kontextusa adja. Érdeemes szó szerint idézni a film felvezetőjét: *„Betörés, rablás, uzsora, gyilkosság. Napi rutin Észak-Magyarországon. Az idősök lassan már nappal sem merészkednek az utcára. A cigányvajda radikális lett. A Célpontban a rablók listája és a borsodi sötét.”* Érdeemes megjegyezni, hogy már a bevezetőben is összekapcsolódik a bűnözés a cigánysággal, pusztán azzal, hogy egy jellemzően logikus összefüggésekkel operáló közleménysorban egymás után szerepel az elviselhetetlen bűnözés és a radikalizálódó cigányvajda.

A cigányvajda radikalizálódására csak az idősök fokozódó félelme ad magyarázatot: az idősök már az utcára sem mernek kimenni. A film a cigányvajda megszólalásakor igazolja is a bevezetőben sejtetett összefüggést, miszerint a film készítői a bűn és a bűnözők nyomába erednek. A filmben szereplők többsége - a maga szemszögéből - beszél a bűnről. A hétesi jelenet egyik megszólalója megátkozza egy korábban emlegetett gyilkosság tettesét (3:50), majd jön egy, az „oknyomozás” dramaturgiájába, a jelenetsor logikájába (kik a bűnözők és hol vannak) egyáltalán nem illő jelenet. Füstöt és tüzet látunk, illetve arctalanul megjelenített embereket, a narrátor pedig így igazít el: „Ott jártunkkor tűz ütött ki az egyik ózdi cigánysoron. A lakók vödörrel próbálták oltani a tüzet.” Még egy mondat hangzik el a tüzes jelenet alatt („Mi pedig kihívtuk a tűzoltókat.”), majd egyszer csak a „hírhedt” Hétesre érünk, ahol „már mulattak a helyiek.” **Vajon mi szükség van erre a jelenetre egy szociológiai, kriminológiai igényű dokumentumfilmben? Álláspontunk szerint az, hogy kiderüljön: itt cigányokról van szó.** Ebben a kontextusban mondja ki később a riporter, a két – amúgy névtelenül megszólaló, de egyértelműen cigány – hétesi megszólalója helyett (04:30): „Sokan meg elmennek lopni, rabolni.” A készségesen nyilatkozó fiatalember pedig – aki később elismeri, hogy már maga is került összeütközésbe a törvénnyel, rávágja: „Erről van szó”.

A film készítői látszólag törekednek a kiegyensúlyozottságra: ellenpontozásként megszólaltatnak egy tanult, dolgozó roma embert, akit a helyiek „Tudós”-nak „csúfolnak”. Csakhogy „Tudós” – a hiteles forrásként prezentált „jó bennszülött” – éppen a sztereotípiákat erősíti: tőle magától tudjuk meg, hogy azért haragszanak rá a helyiek, mert eljár dolgozni. Dramaturgiai szerepének megfelelően elmondja azt is, hogy a helyiek nem szeretnek dolgozni. De ezzel még nincs vége a romák stigmatizálásának: a „dologtalan cigány” mellett a „bűnöző cigány” sztereotípiát is megerősítik. „Őt is többször meglopták már (...)” – mondja a narrátor, miközben újra az előbb már kontextualizált vágóképet látjuk az utcán ügyelgő roma gyerekekkel, illetve a telepről készített

képet, amelyben nem individuumként, hanem a romaként azonosított csoport tagjaiként jelennek meg a telep lakói.

A dolgozni nem szerető, a bűnözés iránt sajátos affinitással bíró cigányokról szóló sztereotípiát megerősítendő a film készítői megszólaltatják a "borsodi cigányvajdát". A romák munkátlanságára választ kereső riporter kérdéseire Lakatos Attila cigányvajda a bentlakásos iskolákat ajánlja megoldásként. A riporter többször alákérdez azzal, hogy „mit szólnának mindehhez a jogvédők”. A műsor befejezéseként újra az ormosbányai helyzetről van szó: ismét Sike Ferencné mutatja be a tarthatatlan bűnözési helyzetet. Sikéné is az oktatási helyzet megváltoztatásában látja a megoldást.

II. Kiszolgáltatott helyzetben lévő személyek médiatartalomban történő, öncélú és sérelmes bemutatása.

A műsor alapvető problémája, hogy egy létező problémát (bűnözés-szegénység-oktatáspolitikai) úgy mutat be, hogy azt sugallja, hogy Borsodban a helyzet kialakulásáért a dolgozni nem akaró romák a felelősek. A Hétes-telepen felvett interjúk a kérdéskört leegyszerűsítik a dolgozni nem akaró, bűnöző cigányság felelőssé tételére, és a probléma megoldásként, egyúttal a „bűnözésre hajlamos cigányok”- sztereotípiát igazolásként egy helyi roma lakos és a helyi „cigányvajda” álláspontját közli. A „vajda” megerősíti, hogy a bűnözés oka az, hogy tanulni és dolgozni a romák nem akarnak, és azzal a meglehetősen leegyszerűsített „oktatáspolitikai” állásponttal zárja mondanivalóját, hogy a bentlakásos iskola megoldást nyújtana a problémára.

Az összeállítás befejezése keretszerűen megismétli azt az egyébként nem vitatható tény, hogy a bűnözés komoly problémát jelent a térségben.

A riportfilm azért kifogásolható, mert egy létező és komplex problémát úgy mutat be, hogy a kialakult helyzetért - a képi és szerkesztői megoldásokkal, a kiválasztott riportalanyokkal, a bemutatott helyszínekkel - egy népcsoport dolgozni nem akaró tagjait teszi felelőssé. A riportfilmben nem jelenik meg a modern szociológia azon álláspontja, mely szerint a bűn nem etnikus jelenség, a bűnözés meghatározó okaként nem általában a szegénységet, hanem a képi megjelenítéseken és hanghatásokon keresztül (a Hétes telepen kora délután hangos zene mellett tétlenkedő romák) a dolgozni nem akaró cigányságot, és az ennek mentén kialakuló szegénységét tünteti fel. (Megjegyezzük, hogy a bűnözés okait kutató kriminológia számos egyéb magyarázatot is kínál a bűnözés magyarázatául, ezeket a film még jelzesszerűen sem jeleníti meg, holott ezt egy szociológus szakértő bevonásával viszonylag egyszerűen meg lehetett volna tenni.)

Az összeállításra jellemző a manipuláció: a megszólaltatott roma interjúalanyok, akik a bűnről, mint az élet természetes velejárójáról beszélnek, ellenpontozva a dolgozó roma (a „jó cigány”)

megszólaltatásával. A diskurzust a cigány autoritáskét bemutatott „vajda” szentesíti, és mondja ki saját népére az ítéletet.

A műsor alkalmas arra, hogy egy egész népcsoportot bűnbakként láttasson, ezáltal fokozza az előítéleteket, mindezt teszi úgy, hogy szegény sorsú, kiszolgáltatott helyzetben lévő embereket használ fel az előítéletes, leegyszerűsítő magyarázat alátámasztásához. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy az ilyen jellegű műsorok szélsőséges politikai erők/tényezők malmára hajtják a vizet, mert a leegyszerűsített, előítéleteket magán hordozó világbéke és magyarázat összecseng a kirekesztő ideológiák alaptételeivel.

III. Jogszabályi háttér

A műsor a sérti a Médiaalkotmány 14, §-át.

Fontosnak tartunk néhány szót általánosságban is ejteni a média felelősségéről. Miként a médiahatóság egy korábbi eseti döntésében is rámutatott: *„Azáltal, hogy a média a legszélesebb nyilvánosságot biztosítja a legkülönbözőbb vélemények számára, és napjainkban ez képezi a legfontosabb információforrást, a szólásszabadság egyéb megnyilvánulási formáihoz képest a médiában megjelenő véleményeknek sokszoros a hatása, rendkívül nagy a befolyása az emberek gondolkodására, a közvélemény formálására.”*¹

Az Alkotmánybíróság egy korábbi határozatában már megfogalmazta: *„...általánosan elfogadott, hogy a rádiós és televíziós műsorszolgáltatás véleményformáló hatása és a mozgóképek, hangok, élő tudósítások meggyőző ereje sokszorososa az egyéb információs társadalmi szolgáltatások gondolkodásra ható erejének”*.²

A fentieket figyelembe véve a médiának tehát kiemelkedő felelőssége van abban, hogy egy konfliktusokkal és feszültségekkel terhelt társadalmi problémát milyen formában és milyen eszközökkel mutat be. Ebben a tekintetben különösen nagy a csatorna felelőssége, és az emberi méltóságot sértő riport hatása is erősebb, az általa okozott kár is jelentősebb.

“A sajtószabadság korlátjaként megjelenő szabályok legfőbb indoka ugyanis a néző, összefoglalóan: a közönség érdekeinek – neki, mint a társadalom tagjának „járó” – védelme. Ennek megfelelően a Médiatanács abban az esetben állapíthatja meg az emberi méltóság alapvető értékének megsértését, amennyiben a sérelem eléri a közérdekű igényérvényesítés, a demokratikus nyilvánosság veszélyeztetésének küszöbét.”³ Több esetben hangsúlyozta továbbá a Hatóság, hogy “az emberi méltóság közérdekű védelme azt a lehetőséget is magában foglalja, hogy a fentiekén túl a Médiatanács fellépjen mindazon esetekben, amelyekben az emberi méltóság alapvető értéke olyan

1ORTT 1129/2009. (V. 28.) számú határozata.

21/2007. (I. 18.) AB határozat.

3Médiatanács MN/2798-4/2012. számú tájékoztatása.

mértékben sérül, hogy az már eléri a közérdekű igényérvényesítés “küszöbét”, például ha [...] a nézők érzelmi hangolása, az erős hangulati elemek bevonása olyan mértékű, hogy gátolják a közölt információk közönség részéről történő tényszerű feldolgozását”.⁴

“Az Smtv. a 16. § második fordulatában és a 14. § (1) bekezdésében foglalt tilalmak révén felhatalmazást ad a hatóságnak, hogy fellépjen az emberi jogok, illetve — külön is megfogalmazva — az emberi méltóság megsértése esetén. Az Alkotmánybíróság hangsúlyozta, hogy az emberi jogok védelmére indított eljárásokban a médiahatóság nem személyhez fűződő jogokról dönt, hanem annak megállapítására jogosult, hogy az egyes műsorok témája, jellege, nézőpontja nem sérti-e az emberi jogokban megjelenő értékeket.”⁵ Az Alkotmánybíróság megerősíti korábbi álláspontját, miszerint az emberi gondolkodásra, a társadalmi folyamatokra különleges hatással bíró audiovizuális média esetében szükséges és arányos korlátozás az effajta sajátos hatósági fellépés biztosítása. Az audiovizuális média ugyanis — hatásánál fogva akár egy műsorszámával is — lényegesen nagyobb rombolást tud végezni az emberi jogok, különösen az emberi méltóság tiszteletének kultúrájában. Erre tekintettel indokolt, hogy a hatóság — e jogok intézményes tartalmát érintő körben — a már meglévő személyiségi jogvédelem mellett a közösség érdekében felléphessen a jogsértővel szemben, akár egyetlen műsor vagy műsor rész alapján. Ez a nézők, hallgatók érdekében biztosított hatósági eljárás a közönségre gyakorolt különösen erős befolyásra tekintettel minősül szükséges és arányos beavatkozásnak.⁶

Az Smtv. 14. § (2) bekezdése ezzel szemben olyan speciális tényállási elemet tartalmaz, amely kellően szűk körű, különösen nyomós közérdeken alapuló médiahatósági fellépést biztosít. A megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévő emberekkel való bánásmódot szabályozó rendelkezés — amellet, hogy a személyiségi jogvédelmi képesség hiányára vagy korlátozottságára is utal — az emberi jogok megsértésének olyan eseteit fedi le, amelyek súlyosan veszélyeztethetik az emberi méltóság intézménye tartalmának érvényesülését.”

A fentiekben kifejtett és jelen esetben alkalmazható érvelés igazolja, hogy a hatósági ellenőrzés lefolytatása szükséges.

Az előadottak alapján

kérjük

a Médiatanácsot, hogy az Mttv. 183. § c) pontjában körülírt hatáskörében a 167. § (1) bekezdése és a Ket. 88. §-a alapján, az Smtv. 14. § (1) és (2) bekezdésében foglalt kötelezettségek betartását hatósági ellenőrzés keretében vizsgálja a Műsorszolgáltató 2014. március 14. 21.30. órakor sugárzott, Célpont című műsorában a „Borsodi sötét” című összeállítást, az eljárás eredményeként pedig az Mttv. 185. §-a figyelembevételével megfelelő szankciót szabjon ki, így különösen a

4Médiatanács 828/2011. (VI. 22.) számú határozata.

546/2007. (VI. 27.) AB határozat.

6165/2011. (XII. 20.) AB határozat.

jogsértő magatartás tanúsítását tiltsa meg, és szabjon ki bírságot a jogsértővel szemben.

A bejelentési jogosultságunk az Mttv. 145. § (1) és (2) bekezdésén alapul.

Budapest, 2014. Április 18.

dr. Kárpáti József

CivilMédia

dr. Muhi Erika

Nemzeti és Etnikai Kisebbségi
Jogvédő Iroda

Mohácsi Erzsébet

Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyerekeknek Alapítvány